Gyvenimas nesusituokus – įprastas, **bet siekiamybė išlieka santuoka**

Nors pernai susituokė 15 proc. daugiau porų nei 2024 m., nemažai žmonių bendrą gyvenimą pradeda ne nuo vedybų – jas atideda ar nesituokia visai. Apie tai kalbamės su Vytauto Didžiojo universiteto profesore, Lietuvos mokslų akademijos nare, Lietuvos socialinių mokslų centro Sociologijos instituto Demografinių ir šeimos tyrimų skyriaus vadove dr. Aušra MASLAUSKAITE.

Viktorija PETKEVIČIŪTĖ

Santuoka šiais laikais nebėra vienintelis būdas kurti prasmingus santykius

– Gyvename laikais, kai bendras gyvenimas nesusituokus nieko nebestebina. Kaip per pastaruosius dešimtmečius Lietuvoje pasikeitė visuomenės požiūris į tokias poras?

– Mes kaip visuomenė šiais laikais liberaliau vertiname daugelį privataus gyvenimo pasirinkimų – ar tai būtų sprendimai dėl santuokos, skyrybų, vaikų, to, kaip ir kas šeimoje juos augina. Prieš keturis dešimtmečius buvo daugiau privataus gyvenimo normų ir standartų. Pavyzdžiui, iki 1990 m. gyvenimą griežčiau reguliavo norma susituokti iki tam tikro amžiaus, negyventi nesusituokus, susilaukti tam tikro skaičiaus vaikų. Išsiskyrusius, gyvenančius ne santuokoje, vaikų nesusilaukusius asmenis dažniau buvome linkę smerkti. Iš sovietmečio vyresni žmonės pamena, kad, pavyzdžiui, 22 metų nesusituokusi mergina aplinkinių jau galėjo būti vadinama senmerge. Šios normos buvo išsakomos, o nukrypimas nuo normos laikytas socialiai netinkamu.

Šiais laikais padėtis – pasikeitusi. Daug gyvenimo sprendimų paliekame asmeniniam pasirinkimui, tai iš dalies atsispindi ir visuomenės nuomonės apklausose. Laisvesnis, įvairesnis požiūris į nesusituokusius asmenis yra šių bendrų su šeimos gyvenimo vertinimu susijusių pokyčių dalis. Sakyčiau, kad anksčiau buvo žinoma, kas yra leistina ir kas – smerktina, o šiais laikais apie privatų gyvenimą dažniau mąstoma taip: „Jeigu jiems taip gerai, tebūnie.“ Taigi pripažįstame daugiau asmeninių pasirinkimų.

– Ar galima teigti, kad nesusituokusias poras, kurios kartu gyvena daug metų ir augina vaikus, visuomenė vertina taip pat, kaip santuoką sudariusias šeimas?

– Manau, kad taip, bet vėlgi su tam tikrais niuansais. Pirmiausia norėčiau atkreipti dėmesį, kad tokių šeimų nėra daug. 2021 ir 2011 m. Lietuvos gyventojų ir būstų surašymų duomenimis, tokios šeimos sudarė apie 5 proc. visų šeiminių namų ūkių, ir didelių pokyčių nevyksta.

Vertinant dažnai įsijungia ne šeimos tipo, o socialinės klasės filtras. Žinomus ar pasiturinčius žmones, gyvenančius kartu ir auginančius vaikus, visuomenė linkusi normalizuoti. Kitokios pozicijos galime tikėtis, kai bus vertinama su nepritekliais susiduranti šeima. Tikėtina, kad čia skirtis gali būti ryškesnė. Kalbant apskritai, žmonės linkę atlaidžiau, nuosaikiau vertinti aukštesnio socialinio statuso asmenis, net jeigu jie nukrypsta nuo socialinių normų. Esantieji socialinių kopėčių viršuje daliai visuomenės yra pavyzdinio, norimo gyvenimo įsikūnijimas. Tad suprantama, kad jų atžvilgiu gimsta savotiška kolektyvinė simpatija. O esantieji apačioje apskritai vertinami kritiškai, jų gyvenimas, sprendimai sulaukia griežtesnio vertinimo. Ši skirtis ypač ryški visuomenėje, kuriai būdingas empatijos ir atjautos stygius, kurioje gyvenimo sėkmė ar nesėkmė priskiriama tik individui ir nėra supratimo, kad didelė dalis individualaus gyvenimo sėkmės ar nesėkmės yra socialinių sąlygų, kurių asmuo dažnai negali pasirinkti, rezultatas.

– Anksčiau būdavo vartojamas posakis „gyvena susimetę“, turėjęs gana neigiamą atspalvį. Ar visuomenės požiūris į tokį gyvenimo būdą tapo tolerantiškesnis?

– Skirčiau du lygmenis. Kalbėdami apie artimuosius, kurie gyvena ne santuokoje, žmonės linkę vartoti „gyvena kartu“. Vargu ar dažnai kas nors, palaikantis gerus santykius su savo vaikais, anūkais ar kitais giminaičiais, kaimynams sakys, kad jie gyvena susimetę. Tačiau viešajame diskurse, medijose kiek dažniau galima aptikti negatyvaus prasminio krūvio. Vis dėlto vėlgi reikėtų atkreipti dėmesį, apie kokius žmones kalbant jis atsiranda. Glamūriniuose žurnaluose, kurie rašo apie popkultūros žvaigždes, vietoj „gyvena susimetę“ dažniau aptiksime „gyvena kartu“, „gyvenimo draugas“ ir pan. Gyvenimo susimetus etiketė dažniau lipdoma žmonėms, kuriuos norima parodyti kaip nesėkmingus, nukrypstančius nuo trokštamo gyvenimo scenarijaus. Labai dažnai būtent šis neigiamas atspalvis apie gyvenančius ne santuokoje asmenis pateikiamas kriminalinių kronikų rubrikose.

– Ar jau galime kalbėti apie nesantuokinio gyvenimo normalizavimą Lietuvoje?

– Atsakyčiau teigiamai, bet su tam tikra išlyga. Apie 65–70 proc. jaunų žmonių savo šeiminį gyvenimą pradeda ne nuo santuokos, o nuo gyvenimo kartu ne santuokoje. Be to, jie vis ilgiau gyvena ne santuokoje. Gausėja tų, kurie taip pagyvenę išsiskiria ir kuria naują kohabitaciją. Visi šie požymiai rodo, kad nesantuokinis gyvenimas tampa norma.

Pasak prof. dr. A. Maslauskaitės, su santuoka ir šeima jaunų žmonių gyvenime gali konkuruoti daugybė kitų svarbių pasirinkimų. Vytauto Didžiojo universiteto nuotr.

Tačiau Lietuvoje, palyginti su kitomis vakarietiškomis šalimis, šis normalizavimas yra ribotas. Tai pagrindžia faktas, kad vaikų susilaukti lietuviai yra linkę santuokoje. Ne santuokoje gimusių vaikų skaičius jau keletą dešimtmečių nesikeičia ir jie sudaro apie ketvirtadalį visų kasmet gimusių vaikų. Be to, gyvenimas ne santuokoje dažniausiai yra tik etapas, kuris nepakeičia santuokos. Ji mūsų visuomenėje išlieka būtina prielaida susilaukti vaikų.

Atskirai reikėtų paminėti pasirinkimą nebesituokti sutuoktiniui mirus ar ankstesnei santuokai pasibaigus skyrybomis. Per pastaruosius dešimtmečius pakartotinių santuokų labai sumažėjo.

Kitas riboto nesantuokinio gyvenimo normalizavimo požymis yra tas, kad mūsų teisėje gyvenimas ne santuokoje vis dar nėra sureguliuotas, Partnerystės įstatymas jau daugiau nei du dešimtmečius svarstomas, bet vis dar nepriimtas. Ką jis pakeistų? Pirmiausia nesusituokusiems, bet gyvenantiems kartu asmenims garantuotų nemažą dalį teisių, kurias turi oficialios šeimos, sureguliuotų partnerių teises ir pareigas. Pavyzdžiui, dabar santuokai iširus turime teisines procedūras, kurios reguliuoja tėvų ir vaikų teises ir pareigas, bet taip nėra nesantuokinės partnerystės atveju. Kalbant apie Partnerystės įstatymą labai dažnai diskusija susiaurinama iki vienos lyties asmenų partnerystės klausimo.

– Galbūt santuoka vis dėlto Lietuvoje praranda savo reikšmę ar tiesiog keičiasi priežastys, dėl kurių žmonės nusprendžia tuoktis?

– Kaip jau užsiminiau, skirtingai nei kai kuriose Šiaurės šalyse, santuoka mūsų šalyje neprarado, nepraranda ir nepraras savo reikšmės – tam tiesiog nėra istorinių, socialinių prielaidų. Nors Šiaurės šalyse santuoka taip pat neišnyko, kohabitacija ten yra lygiavertė santuokai, jos egzistuoja kartu.

Mūsų krašte santuoka yra ir išliks svarbi socialinė institucija, tiesa, neapimanti ir neišsemianti viso šeimos gyvenimo. Tiesiog per tris praėjusius dešimtmečius pakeitėme būdą, kaip kuriama šeima. Tačiau tai nėra vienintelis pokytis. Pavyzdžiui, yra sutuoktinių, gyvenančių skirtinguose miestuose ar net šalyse.

– Kiek mūsų visuomenės požiūrį į nesantuokinį gyvenimą vis dar formuoja tradicijos ir Katalikų Bažnyčios įtaka?

– Mūsų visuomenė nėra katalikiška, jei turėsime omenyje tikrąją, giluminę katalikybės prasmę. Lietuvos gyventojai, nors nominaliai laiko save katalikais, menkai dalyvauja religiniuose ritualuose, menkai išmano religinę doktriną. Tad, nors saviidentifikacija – vienokia, gyvenime retai vadovaujamės Bažnyčios mokymu, taigi jos pozicija, manau, neturi didelės įtakos žmonių požiūriui į gyvenimą, taip pat į gyvenimą nesusituokus. Tie, kuriems išties turi, sudaro mažumą. Be to, paminėtina, kad religiniu motyvu svarstant šeimos, privataus gyvenimo klausimus linkstama manipuliuoti. Paprastas pavyzdys – referendumas dėl šeimos sampratos. Pakanka pažvelgti į jo motyvus – retorikoje jungiamas etinis tapatumas, religija ir šeima.

– Pakalbėkime apie priežastis, labiausiai lemiančias porų sprendimą nesituokti. Galbūt tai – vertybių pokyčiai, ekonominės aplinkybės, asmeninės patirtys ar tiesiog kitoks požiūris į įsipareigojimą?

– Pasikeitė tai, kada žmonės tuokiasi, kaip supranta tai, kada yra pasiruošę susituokti, kokius lūkesčius santuokai kelia. Šiuo metu patiriame šiokį tokį pirmųjų santuokų rodiklių nuosmukį. Jis primena tai, kas vyko apie 2000-uosius. Tikėtina, kad žmonės, radę partnerį, kiek ilgiau gyvena ne santuokoje. Tokį elgesį lemia daugybė dalykų. Viena vertus, santuoka kuriama siekiant saugumo ateityje, tačiau jau turint privalomą saugumo minimumą dabartyje. Išsilavinimas, pakankamai perspektyvus ir saugus darbas, būstas – dalykai, kuriuos nėra lengva pasiekti. Tai – jau ne tik jaunų žmonių reikalas, bet ir būsto politika, darbo rinkos procesai. Visgi santuoka ir šeima jauniems žmonėms gali atrodyti kaip dalykas, kurį galima kiek atidėti. Aplink – daug konkuruojančių gyvenimo stiliaus pasirinkimų: nuo pasaulio iki savęs pažinimo, ir jie gali būti suvokiami kaip prieštaraujantys partnerystei ar santuokai.

Kiekviena karta gyvena savitu istoriniu laiku, kuriam būdingos tam tikros kultūrinės, socialinės, ekonominės sąlygos. Galimybė rinktis gyvenimo stilių – gerovės visuomenės privilegija. Visuomenės, kuriose žmonės pirmiausia privalo išspręsti būtinuosius materialinius išgyvenimą užtikrinančius klausimus, yra mažiau pasinėrusios į klausimus apie savivoką, vidinį komfortą ir pan.

– Ar šeimos samprata šiandien atsiejama nuo santuokos instituto? Galbūt šeima vis dažniau suvokiama pirmiausia kaip santykis ir bendras gyvenimas, o ne teisinis statusas?

– Gyvename kismo periodu. Šeima galima be santuokos, visuomenė tai priima. Kita vertus, neatsisakome santuokos. Gyventi ne santuokoje, kad vėliau sukurtum santuoką – toks šių dienų socialinis imperatyvas. Santuoka Lietuvoje neturi konkurencijos, ji išlieka kaip asmeninio gyvenimo siekinys. Mes pakeitėme santuokos kūrimo kelią ir dėl to mūsų šeimos tampa įvairesnės. Sociologijoje dažnai pasitelkiama metafora, kad šiuolaikinėje visuomenėje šeima yra kaip skiautinys – apima įvairias formas, įvairius santykius, įvairias gyvenimo trajektorijas. Šeimos gyvenimas gali ir nesusilieti su santuokos institutu. Žmonės gali individualiai apibrėžti, kas jiems svarbu, kaip jie nori kurti savo asmeninį gyvenimą.

SANTUOKŲ IR IŠTUOKŲ STATISTIKA

- 2025 m. buvo įregistruota 14,8 tūkst. santuokų. Santuokų skaičius, palyginti su 2024 m., padidėjo 1,9 tūkst. (15,1 proc.).
- Didžiąją dalį santuokų sudaro pirmą kartą sudarytos santuokos. Pernai pirmą kartą vedė 11,6 tūkst. vyrų (78,2 proc. visų vedusiųjų) ir ištekėjo 11,3 tūkst. moterų (76 proc. visų ištekėjusiųjų).
- 2025 m. buvo įregistruota 7,5 tūkst. ištuokų. Ištuokų skaičius, palyginti su 2024 m., padidėjo 0,4 tūkst. (5,2 proc.). Pernai 100 santuokų teko 50,5 ištuokos (2024 m. – 55,3).
- Daugiau nei pusė (52,1 proc.) 2025 m. išsituokusių porų turėjo bendrų nepilnamečių vaikų. Po skyrybų su vienu iš tėvų, dažniausiai motina, liko gyventi 5,9 tūkst. vaikų – beveik tiek pat, kiek ir ankstesniais metais.

Parengta pagal Valstybės duomenų agentūros informaciją